

Programma

van het Augustijnencollege te Gent

in 1643-1645

Er is niet veel bekend over het humanistisch onderwijs in de Latijnse scholen of colleges, welke de Augustijnen in de XVIIe en XVIIIe eeuw in 22 steden der Zuidelijke Nederlanden bestuurden. Er verschenen weliswaar meerdere belangrijke bijdragen tot de geschiedenis van die onderwijsinstellingen ¹⁾, maar zij lichten ons weinig in over het studieprogramma en de onderwijsmethode. In de meeste studies wordt bij gebrek aan bijzonderheden over het onderwijs slechts de uitwendige geschiedenis van die colleges beschreven. In een studie over het college te Diest schrijft Dr. Joris Mys dan ook: « Over de methode van het onderwijs, door de paters Augustijnen beoefend, kunnen we niets mededeelen » ²⁾. Wij zouden deze leemte enigszins willen aanvullen door de uitgave van een programma, dat een belangrijke bron van inlichtingen is voor de kennis van de leerstof in een Augustijnencollege der XVIIe eeuw, namelijk van de *Cursus triennalis auctorum exponendorum apud PP. Augustinianos*. Hierin worden alle auteurs vermeld, die in 1643, 1644 en 1645 in elk der vijf Latijnse klassen (Rhetorica, Humanitas, prima, secunda en tertia classis Grammaticae) van het college te Gent uitgelegd werden ³⁾. Deze auteur-

¹⁾ Uitvoerige literatuur in *Augustiniana*, I, 1951, blz. 50, noot 10.

²⁾ *Het onderwijs onder de Eerw. Paters Augustijnen*, in *Diestersche Kunstkring*, IX, 1937-38, blz. 63.

³⁾ Over het college te Gent, gesticht in 1609 en opgeheven in 1796, kan men raadplegen: A. KEELHOFF, *Geschiedenis van het klooster der Eerw. Paters Eremiten Augustijnen te Gent*, Gent, 1864, blz. 122 e. v. en L. DE RIJCKER, *De Gentsche Augustijnen en hun college van openbaar onderwijs*, in *Nederlandsch Museum*, II, 1874, blz. 26-57 en 169-185.

en boekenlijst is geschreven op de rectozijde van een folioblad, dat bewaard is in de bibliotheek der Gentse universiteit in een bundel van 29 documenten en kleine drukwerken betreffende het college der Augustijnen van Gent ⁴⁾. Op de versozijde van hetzelfde document staat bovendien een lijst van nog voorradige schoolboeken ten gebruike van hetzelfde college, waarvan wij ook de tekst mededelen, omdat in deze lijst nog andere boeken dan in het programma vermeld zijn. Meestal bleven dezelfde handboeken voor de studie der klassieke talen op het programma staan, maar veranderde van tijd tot tijd de lectuur der klassieke auteurs, waarin er een ruime keuze was.

Dit studieprogramma is ook van belang voor de kennis van het onderwijs in de andere Augustijnencolleges der Zuidelijke Nederlanden, omdat meestal hetzelfde programma in alle colleges gevolgd werd. De keuze der auteurs werd in overleg met de prefecten der scholen gedaan door een commissie van enige Paters, die dan een uniform programma voor alle colleges samenstelden. In een vergadering van het provinciaal definitorium, gehouden te Gent op 7 October 1641, werden de bekende publicisten P. Joannes Mantelius uit Hasselt en P. Michael Hoyerus, prefect te Antwerpen, met deze taak belast ⁵⁾. Vermoedelijk kwam ook de *Cursus triennis* van 1643-1645 onder hun leiding tot stand en werd die in alle colleges gevolgd.

Dit studie programma is typerend voor de klassiek-literaire opleiding in een humanistische school der XVIIe eeuw. Vanzelfsprekend kwam aan de studie van het Latijn en van de Latijnse Oudheid de ereplaats toe in het programma. De grondige kennis van de taal van Cicero was nodig om te komen tot de *perfecta eloquentia latina*, het voornaamste doel van een Latijnse school. Voor dit onderwijs gebruikten de Augustijnen de veel verspreide *Grammatica*

⁴⁾ Het handschrift is bewaard onder n° 15228¹³. De bundel werd verzameld door de bibliothecaris Ferdinand Vanderhaeghen, auteur van de *Bibliographie Gantoise*. Meerdere stukken in deze bundel handelen over het « Institut St. Augustin », gesticht in 1844 ter vervanging van de in 1796 opgeheven Latijnse school.

⁵⁾ Archief PP. Augustijnen Gent: *Liber Capitulorum*... I (1589-1647), blz. 280: « Chatalogum Auctorum in Gymnasiis nostris praelegendorum designabunt R^{us} Pr. Joannes Mantelius Visitor et R. Pr. Michaël Hoyerus, praefectus Antverpiensis, ad quos aliorum Collegiorum praefecti scribebunt in tempore qui Auctores suis maxime conducant, ut quantum fieri potest omnibus commode prospiciatur ».

Latina van de Nederlandse schoolauteur en paedagoog Simon Verepaeus of Vereept uit Dommelen (1522-1598) en in de laagste klassen bovendien zijn *Latinae linguae progymnasmata* en verder nog enige werken van andere Nederlandse humanisten uit de XVIe eeuw, nl. de *Colloquia* van Antonius Sylvius uit Duinkerken, de *Colloquia familiaria* van de Leuvense professor Cornelius Valerius of Wouters uit Oudewater (1512-1578) en zijn *Rhetorica* volgens de bewerkte uitgave van de Antwerpse Augustijn Nicasius Baxius of Bacx (1581-1640) en ten slotte ook het *Libellus de civilitate morum puerilium*, een wellevendheidsboekje van Desiderius Erasmus. Aan de hand van deze schoolboeken en van de lectuur der klassieke Latijnse auteurs, vooral van Cicero, werden de studenten gedurende vijf jaren — later gedurende zes jaren wegens de splitsing van de laagste klas in *Figura maior* en *Figura minor* — voortdurend geoefend in het lezen, spreken en schrijven van deze taal en ook in het maken van eigen Latijnse verzen, brieven en redevoeringen. Bij die vorming behoorden ook als practische oefeningen de Latijnse declamaties en toneelopvoeringen ⁶⁾ bij gelegenheid van de jaarlijkse prijsuitdelingen en van de andere plechtigheden, meestal in tegenwoordigheid van de geestelijke en wereldlijke overheden. Het ontbrak dan niet aan uiterlijk vertoon evenmin als bij de inhuldiging van een prins of bisschop of bij de inhaling van een oud-student als primus van Leuven ⁷⁾ of bij andere feestelijke gelegenheden, waaraan de studenten deelnamen. Zij organiseerden dan vaak een

⁶⁾ N. TEEUWEN, *Het toneelrepertorium van het Augustijnencollege te Gent*, in *Augustiniana Neerlandica*, afl. 1, 1950, blz. 3-34 geeft een uitvoerige bibliografische beschrijving van 94 bekende argumenta of programma's der toneelstukken, die in 1630-1792 door de studenten van het Gents college opgevoerd werden.

⁷⁾ A. KEELHOFF, *a. w.*, blz. 128-143 geeft bijzonderheden over zeven oud-studenten van het college te Gent, die te Leuven primus werden: Martinus Steyaert uit Somergem in 1665, Hubertus Raellen uit Gent in 1677, Daniel de Clerck uit Lokeren in 1678, Judocus Goethals uit Gent in 1681, Adrianus Poelman uit Nevele in 1686, Joannes Baptista de Smet uit Lokeren, de latere bisschop van Ieper en Gent, in 1694 en Joannes Baptista Hellebaut uit Gent in 1793. Hun portretten waren geschilderd boven de ingangspoort en op de muur van het « ambulacrum » van het nieuwe college, gebouwd in 1737, maar verdwenen in 1805, toen de Academie voor Schone Kunsten, welke sedert 1804 in genoemd college gevestigd is, de nieuwe galerij aan de St.-Margrietstraat liet bouwen. Kopies van de muurschilderingen, nl. potloodtekeningen van Pierre Maes-Canini, zijn bewaard in de Gentse universiteitsbibliotheek onder n^o G 3003: *Recueil des*

schitterende cavalcade of een populaire optocht ⁸⁾ of boden namens het college Latijnse poëziebundels aan, versierd met wapenschilden, emblemata en andere gravuren ⁹⁾).

De moedertaal werd slechts in de laagste klassen onderwezen om de studie van het Latijn mogelijk te maken. De Latijnse vorming bleef het voornaamste doel van de school en daarom waren de studenten zelfs verplicht om Latijn te spreken tijdens de recreaties op straf van het *signum*, zoals uit de reglementen blijkt ¹⁰⁾.

Voor de dialectiek diende in de twee hoogste klassen het handboek van de Gentse Augustijn P. Michael Paludanus of Van den Broecke (1593-1652). De studie der wijsbegeerte was echter voorbehouden aan het hoger onderwijs. In de Augustijnenkloosters van Brussel en Gent werd een tweejaarlijkse cursus in de wijsbegeerte gegeven aan de studenten, die na de humaniorastudies in de Orde traden ¹¹⁾.

Het Grieks werd in alle klassen onderwezen aan de hand van de bekende *Institutiones in linguam Graecam* van de Diestenaar Nicolaas Clenardus of Cleynaerts (1495-1542). Naast de lectuur van klassieke Griekse auteurs o. m. van Homeros' *Ilias*, zijn ook *De orando Deum* van de H. Joannes Chrysostomus en brieven van de

portraits des six hommes célèbres qui ont été peints au-dessus des portes d'entrée et sur la muraille du ci-devant collège des Augustins, actuellement l'Académie de dessin, peinture etc. de Gand. Handschrift in-4°, 10 blz.

⁸⁾ Zeer populair was de Ommegang van Gent ter ere van het H. Sacrament en de miraculeuze hosties van Wilsnack op de H. Bloeddag door de studenten van het Gents college georganiseerd. In deze « processie van recreatie » trokken praalwagens en prachtig uitgedoste groepen, die godsdienstige en profane voorstellingen uitbeeldden, door de straten van de stad. Zie over de Gentse Ommegang: A. KEELHOFF, *a. w.*, blz. 44-70; F. VANDERHAEGEN, *Bibliographie Gantoise*, Gand, 1858-1869, n^{rs} 1006, 1777, 1343, 1453, 1548 en 1681; L. LIEVEVROUW-COOPMAN, *De Reuzen van Gent en het Heilig Bloedkappelleke*, in *Oostvlaamsche Zanten*, XV, 1940, blz. 1-27.

⁹⁾ Meerdere poëziebundels van het college te Gent worden beschreven door F. VANDERHAEGHEN, *a. w.*, n^{rs} 1396, 1711, 1976, 2940, 13036 en 13300.

¹⁰⁾ J. GESSLER, *Règlement du Collège des Augustins à Hasselt et à Tongres au XVIIe siècle*, in *Bulletin bibliographique et pédagogique du Musée belge*, XXXIII, 929, blz. 178, n. 16; R. DUBOIS, *Les rues de Huy*, Huy, 1910, blz. 32: *Les loix du Collège de Huy* (1778); B. LEPEERS, *Règlement du collège d'Enghien en 1788*, in *Annales du cercle archéol. d'Enghien*, I, 1888, blz. 105.

¹¹⁾ De cursus te Gent werd in 1616-1771 door 891 studenten gevolgd, wier namen alsmede die der professoren opgetekend zijn in een register, bewaard in het archief der PP. Augustijnen te Gent.

H. Basilius aan de H. Gregorius van Nazianze, alsmede de Griekse Zondagsevangeliën op het programma gebracht. Door de opname van het Grieks als verplicht schoolvak in alle klassen werd klaarblijkelijk een achterstand ingehaald, omdat in de resoluties van de provinciale kapittels herhaaldelijk moest gewezen worden op de noodzakelijkheid om in alle colleges Grieks te doceren¹²⁾. Vermoedelijk werd het Grieks verplichtend gesteld om te kunnen concurreren met de Jezuïetencolleges, welke steeds veel zorg aan het onderwijs van deze taal besteedden. Daaruit volgde dat de rivaliteit, welke toen tussen de Augustijnen- en Jezuïetencolleges bestond, aan het onderwijs zelf ten goede is gekomen. A. Poncelet noemt het onderricht der Griekse letteren een der kenmerken van het onderwijssysteem der Jezuïeten¹³⁾. Het Grieks programma van 1643-1645 verschilt evenwel niet veel met dat der Jezuïetencolleges, evenmin als het Latijns programma. Het verschil ligt enkel in de keuze der handboeken. De Augustijnen gaven de voorkeur aan de Nederlandse humanisten der XVIe eeuw, nl. aan Simon Verepaeus voor het Latijn en aan Nicolaus Clenardus voor het Grieks, terwijl de Jezuïeten de handboeken van buitenlandse auteurs gebruikten, nl. de Latijnse spraakkunst van de Portugees Manuel Alvarez (1526-1582) en de Griekse spraakkunst van de Duitser Jakob Gretser (1562-1625). Op onderwijsgebied werden de Nederlandse Augustijnen nooit vanuit Rome gedirigeerd. Zij hebben veel overgenomen van de onderwijstradities van onze goed befaamde XVIe eeuwse Latijnse scholen en waren hierdoor minder volksvreemd dan de Jezuïeten, die heel hun onderwijs regelden volgens de richtlijnen uit Rome en de op vreemde bodem geconcipeerde *Ratio studiorum*. Het was evenwel dezelfde geest van het christelijk humanisme, die aan de colleges van beide Orden betekenis en kracht van leven gaf.

De zedelijk godsdienstige opvoeding van de jeugd ging samen met de verstandelijk vorming. Het godsdienstonderricht, voorgescreven door het Concilie van Trente, werd in alle klassen gegeven aan de hand van de beroemde catechismus van de H. Petrus

¹²⁾ Archief PP. Aug. Gent: *Liber Capitulum...* I (1589-1647), blz. 278: « Volunt etiam ut in omnibus Gymnasiis literariis Graeca doceantur » (Brussel, 26 April 1640) en blz. 280: « ... renovaturque decretum ut illa (lingua Graeca) in omnibus Gymnasiis nostris doceatur » (Gent, 7 Oct. 1641).

¹³⁾ *Histoire de la Compagnie de Jésus dans les anciens Pays-Bas*, II, Bruxelles, 1928, blz. 50.

Canisius. De godsdienstige vorming werd vooral buiten de lesuren voortgezet door oefeningen van godsvrucht, het bijwonen der H. Mis, het ontvangen der Sacramenten en door de werking van de studentensodaliteiten, nl. van de Mariacongregaties voor de studenten der hoogste klassen en van de sodaliteit van de Zoete Naam Jezus voor die der laagste klassen ¹⁴). Ook deden de studenten in sommige steden dienst in de parochiekerken als misdienaars en koorzangertjes volgens de tradities van de oude parochie- en kapittelscholen, in wier plaats de Latijnse scholen veelal kwamen. Het middelbaar onderwijs was overal onder de invloed der Contra-Reformatie in de geest van het christelijk humanisme vernieuwd om door de godsdienstige en kulturele vorming van de jeugd mede te werken aan het behoud van het katholiek geloof. Deze opvatting is eigen aan de paedagogen van die tijd en wordt o. m. vurig verdedigd door de bekende latinist P. Nicasius Baxius, prefect van het Augustijnencollege te Antwerpen, in een rede uitgesproken te Gent op 26 Januari 1612 bij de begrafenis van de grote promotor van het Augustijns onderwijs P. Joannes Cools, die ook als prior in 1609 te Gent het St. Augustinuscollege stichtte ¹⁵). In deze lijkrede noemt P. Baxius de godsdienstige en verstandelijke vorming van de jeugd in de humanistische scholen een der beste middelen om de katholieke vroomheid en heel de christelijke maatschappij te herstellen en daarom pleit hij in dezelfde rede voor de oprichting van meerdere scholen voor middelbaar onderwijs in de grote steden.

Andere schoolvakken dan godsdienstonderricht, Latijn, Grieks en dialectiek worden in het programma niet vermeld. Eerst tijdens het Oostenrijks regiem zou het programma door de koninklijke commissie voor onderwijs onder leiding van J. de Roches en C. F. de Nelis, de latere bisschop van Antwerpen, uitgebreid worden tot andere vakken, zoals Nederlands, Frans, geschiedenis, aardrijkskunde en wiskunde. In de XVIIe eeuw was heel het onderwijs der

¹⁴) Het naamregister der leden van de sodaliteit van de Zoete Naam Jezus te Gent in 1723-1763 is bewaard in het stadsarchief te Gent (Zie: V. VANDER HAEGHEN, *Inventaire des archives de la ville de Gand. Etablissements religieux*, I, Gand, 1887, blz. 20) en het vervolg van dat register tot aan de opheffing in 1796 berust in het archief der PP. Augustijnen te Gent.

¹⁵) C. CURTIUS, *Virorum illustrium ex Ordine Eremitarum D. Augustini elogium cum singulorum expressis ad vivum iconibus*, Antverpiae, apud Joannem Cnobbarum, 1636, blz. 280-285; P. Nicasii Baxii *Oratio in laudem R. P. Joannis Coolsii Augustiniani*.

Augustijnen, Jezuïeten en andere kloosterlingen nog volkomen afgestemd op de klassiek-literaire vorming volgens de tradities der XVIe eeuwse Latijnse scholen, welke een voortzetting waren van de middeleeuwse kapittel- en parochiescholen.

Wij laten nu de volledige tekst van de *Cursus triennalis* met de bijgevoegde boekenlijst volgen. De cursief gedrukte titels zijn in de oorspronkelijke tekst doorgehaald. In de noten zijn enige verwijzingen ter vereenzelviging der auteurs en boeken opgetekend.

Curus triennalis auctorum exponendorum apud PP. Augustinianos

In classe Rhetorices anno 1643

Rhetorica Cornelii Valerii ¹⁶⁾

M. Tullii Ciceronis De Oratore liber primus

M. Tullii Ciceronis Oratio pro lege Manilia

L. Julii Flori liber primus ¹⁷⁾

Virgilii Eneidos liber sextus

L. Annaei Senecae Troas

Dialectica P. Fr. Paludani ¹⁸⁾

Prosodia Graeca Nicolai Clenardi ¹⁹⁾

Homeri Iliados liber, Graece

¹⁶⁾ *Rhetorica Cornelii Valerii Ultrajectini, versibus et exemplis aucta per P. Fr. Nicasium Baxium Augustinianum*, Antverpiae, H. Verdussen, 1615; Gandae, J. Dooms, 1632; Antverpiae, Verdussen, 1658, 1699, 1717, 1726; Insulis, vidua L. Danel, 1733, 1741; Bruxellis, Ph. J. Lemmens, 1754. Deze laatste editie telt 200 gen. en 8 ongen. blz.

Vgl. A. ROERSCH, art. *Corn. Wouters ou Valerius*, in *Biographie nationale*, XXVII, 1938, col. 399-402 en J. REUSENS, art. *Nic. Bax ou Baxius*, *ibid.*, II, 1868, col. 22-25.

¹⁷⁾ *Lucii Annaei Flori Epitome rerum Romanarum*. Talrijke edities o. m. door Jacobus Zevecotius in 1638 te Amsterdam bij Janssonius.

¹⁸⁾ *Dialectica Isagoge sive instructio continens summam Logices capita. In gratiam tironum ad Philosophiam aspirantium conscripta a F. Michaeli Paludano Gandavensi Ord. Erem. S. Augustini...* In usum studiosae juventutis Augustiniana. Antverpiae, Verdussen, 1621, 1628, 1636, 1663 en 1669. De editie van 1628 telt 8 ongen., 239 gen. en 7 ongen. blz.

Zie over deze auteur: E. REUSENS, in *Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique*, XXII, 1890, blz. 257-260 en J. WILS, *ibid.*, XXX, 1904, blz. 381-382.

¹⁹⁾ *Institutiones in linguam Graecam per Nicolaum Clenardum*, Lovanii, 1530 en talrijke herdrukken, waarvan de Leuvense universiteitsbibliotheek een rijke collectie bezit. Zie over Nicolaus Beken Clenardus of Cleynaerts uit Diest (1495-

In classe Rhetorices anno 1644

Rhetorica Cornelii Valerii
M. Tullii Ciceronis De Oratore liber secundus
M. Tullii Ciceronis Oratio pro Murena
L. Julii Flori liber secundus
Virgilii Eneidos liber quintus
L. Annaei Senecae Agamemnon
Dialectica P. Fr. Paludani
Prosodia Graeca Nicolai Clenardi
Theognidis Sententiae Graecae

In classe Rhetorices anno 1645

Rhetorica Cornelii Valerii
M. Tullii Ciceronis De Oratore liber tertius
M. Tullii Ciceronis Oratio pro Milone
L. Julii Flori liber tertius
Virgilii Eneidos liber quartus
L. Annaei Senecae Medea
Dialectica P. Fr. Paludani
Prosodia Graeca Nicolai Clenardi
Isocratis Nioceles, Graece

In classe Humanitatis anno 1643

Prosodia Simonis Verepaei ²⁰⁾
M. Tullii Ciceronis Officiorum liber primus
M. Tullii Ciceronis Oratio pro Ligario

1542) en zijn werk: V. CHAUVIN en A. ROERSCH, *Etude sur la vie et les travaux de Nicolas Clénard*, Bruxelles, 1900; H. DE VOCHT e. a., *Nicolaus Clenardus*, Antwerpen, 1942 en geciteerde werken. P. Nicasius Baxius, prefect van het Augustijnencollege te Antwerpen, bezorgde een nieuwe editie van het eerste boek: *Nicolai Clenardi Institutionum linguae Graecae liber primus. Faciliori methodo digestae sunt annotationes... opera P. F. Nicasii Baxii Augustiniani... pro schola Syntaxeos*, Antverpiae, H. Verdussen, 1642.

²⁰⁾ De talrijke uitgaven der vijf delen (*Rudimenta*, *Etymologia*, *Syntaxis*, *Prosodia* en *Supplementa*) van de *Grammatica Latina* van Simon Verepaeus worden vermeld door Dr. M. A. NAUWELAERTS, *Bijdrage tot de bibliographie van Simon Verepaeus*, in *De Gulden Passer*, XXV, 1947, blz. 66-79. Meerdere edities waren uitsluitend voor de Augustijnencolleges bestemd. Een Nederlandse vertaling van de *Rudimenta* door een ons onbekende Augustijn werd herhaalde malen in de 18^e eeuw gedrukt,

Horatii Odarum liber primus
 Virgilii Eneidos liber tertius
Virgilii Bucolica
 Dialectica P. Fr. Paludani
 Syntaxis Graeca Nicolai Clenardi
 Evangeliorum Dominicalium pars aestivalis

In classe Humanitatis anno 1644

Prosodia Simonis Verepaei
 M. Tullii Ciceronis Officiorum liber secundus
 M. Tullii Ciceronis Oratio pro Archia poeta
 Horatii Odarum liber secundus
 Virgilii Eneidos liber secundus
Virgilii Georgicorum liber primus et secundus
 Dialectica P. Fr. Paludani
 Syntaxis Graeca Nicolai Clenardi
 Evangeliorum Dominicalium pars hiemalis

In classe Humanitatis anno 1645

Prosodia Simonis Verepaei
 M. Tullii Ciceronis Officiorum liber tertius
 M. Tullii Ciceronis Oratio pro Marcello
 Horatii Odarum liber tertius
 Virgilii Eneidos liber primus
Virgilii Georgicorum liber tertius et quartus
 Dialectica P. Fr. Paludani
 Syntaxis Graeca Nicolai Clenardi
 Basilii Epistolae ad Gregorium Nazianzenum

In prima classe Grammaticae anno 1643

Syntaxis Simonis Verepaei
 M. Tullii Ciceronis Sententiae selectae
 Curtii de rebus Alexandri
Justini Historiarum liber primus et secundus
 Ovidii Epistolarum heroidum [liber]
 Prosodia Simonis Verepaei
 Grammatica Graeca Nicolai Clenardi
 Chrysostomi De orando Deum, Graece

In prima classe Grammaticae anno 1644

Syntaxis Simonis Verepaei
M. Tullii Ciceronis De amicitia
Justini Historiarum liber
Curtii De rebus Alexandri
Ovidii De Ponto liber primus vel De Nuce
Julii Caesaris De bello Gallico liber secundus
Prosodia Simonis Verepaei
Grammatica Graeca Nicolai Clenardi
Fabulae Aesopi, Graece

In prima classe Grammaticae anno 1645

Syntaxis Simonis Verepaei
M. Tullii Ciceronis Cato maior de senectute
Julii Caesaris De bello Gallico liber tertius
Curtii De rebus Alexandri
Ovidii Tristium liber primus
Prosodia Simonis Verepaei
Grammatica Graeca Nicolai Clenardi
Chrysostomi De orando Deum, Graece

In secunda classe Grammaticae anno 1643

Grammatica Simonis Verepaei
Ciceronis Epistolarum liber decimus tertius
Colloquia Antonii Sylvi ²¹⁾
Syntaxis Simonis Verepaei
Rudimenta Graeca Nicolai Clenardi
Catechismus Graecus

In secunda classe Grammaticae anno 1644

Grammatica Simonis Verepaei
Ciceronis Epistolarum liber decimus quintus
Verepaei Progymnasmata, pars posterior ²²⁾

²¹⁾ *Puerilium colloquiorum formulae, ex probatissimis quibusve auctoribus in gratiam studiosorum tyrunculorum coactae*, Lovanii, 1573; Antverpiae, 1580, 1589, 1595 en 1615. Vgl. A. ROERSCH, art. *Ant. Sylvius*, in *Biographie nationale*, XXIV, 1926-29, col. 399.

²²⁾ Twaalf edities van de *Latinae linguae progymnasmata* van Simon Verepaeus worden vermeld door Dr. M. A. NAUWELAERTS, *a. w.*, blz. 83-84.

Versiculi morales illustrium auctorum
 Syntaxis Simonis Verepaei
 Rudimenta Graeca Nicolai Clenardi
 Catechismus Graecus

In secunda classe Grammaticae anno 1645

Grammatica Simonis Verepaei
 Ciceronis Epistolarum liber decimus sextus
 Libellus de civilitate morum puerilium ²³⁾
 Michaelis Verini Dysticha ²⁴⁾
 Syntaxis Simonis Verepaei
 Rudimenta Graeca Nicolai Clenardi
 Catechismus Graecus

In tertia classe Grammaticae anno 1643

Rudimenta Simonis Verepaei
 Terentii Florum pars tertia
 Epitome Colloquiorum Scholasticorum
 Grammatica Simonis Verepaei
 Rudimenta Graeca Clenardi
 Catechismus Graecus

In tertia classe Grammaticae anno 1644

Rudimenta Simonis Verepaei
 Terentii Florum pars prima
 Progymnasmata Simonis Verepaei
 Grammatica Simonis Verepaei
 Rudimenta Graeca Clenardi
 Catechismus Graecus

In tertia classe Grammaticae anno 1645

Rudimenta Simonis Verepaei

²³⁾ *De civilitate morum puerilium per Des. Erasmus libellus*. Meerdere drukken sinds 1530 en nieuwe bewerkingen door Ewaldus Gallus (Fransen) uit 's-Hertogenbosch in 1536 en door Simon Verepaeus in 1582. Vgl. o. m. Dr. M. A. NAUWELAERTS, *Simon Verepaeus (1522-1598)*. *Paedagoog der Contra-Reformatie*, Tilburg, 1950, blz. 35-36.

²⁴⁾ Michael Verini uit Florence († 1483). Zie: U. CHEVALIER, *Répertoire des sources historiques du Moyen Age*, I, *Bio-bibliographie*, Paris, 1883, col. 2285.

Terentii Florum pars secunda
Colloquia familiaria Cornelii Valerii ²⁵⁾
Grammatica Simonis Verepaei
Rudimenta Simonis Verepaei
Catechismus Graecus

In omnibus classibus Catechismus Petri Canisii

Extant adhuc impressi hi subscripti libri ad usum Scholarum
PP. Augustinianorum

- 84 Brandolini Oratio passionis Domini ²⁶⁾
- 75 Apophthegmata pia ex Cicerone
- 20 Analecta ex libro primo de Civitate Dei ²⁷⁾
- 48 Caesaris De bello Gallico liber primus
- 110 Caesaris De bello civili liber secundus
- 20 Tragoediae Jephthe
- 380 Livii Decadis primae liber primus
- 98 Ovidii Elegiae selectae
- 7 Ovidii De Nuce
- 240 Sententiae Mimi Publani
- 43 De ratione vitae instituendae
- 125 Praetexta Latina ex diversis
- 20 Ciceronis Oratio pro domo sua
- 82 Ciceronis Oratio pro Quinto
- 18 Ciceronis Orator
- 363 Ciceronis paradoxa ad Brutum
- 70 Ciceronis De finibus bonorum
- 750 Ciceronis Somnium Scipionis
- 100 Ciceronis Ad Quintum fratrem, liber primus
- 116 Ciceronis Ad Quintum fratrem, liber secundus
- 50 Ciceronis Epistolarum familiarum liber quartus
- 30 Ciceronis Selectarum liber primus
- 135 Ciceronis Oratio ad Pancum

²⁵⁾ Cornelius Valerius of Wouters. Zie noot 16.

²⁶⁾ Lippi Aurelii Brandolini Oratio de virtutibus Jesu Christi nobis in eius passione ostensis, Romae, 1496 en elders herdrukt. Zie: D. A. PERINI, *Bibliographia Augustiniana. Scriptores Itali*, t. I, Firenze, 1929, blz. 151-152. Aurelius Brandolini, bijgenaamd Lippus, Augustijns humanist uit Florence († 1497).

²⁷⁾ *De Civitate Dei* van St. Augustinus.

- 90 Curtii De gestis Rom. liber primus
- 370 Claudiani De raptu Proserpinae
- 57 Epigrammata ex diversis poetis
 - 1 pack Horatii Epistolarum liber primus
- 44 Hieronymi Epistolae selectae
- 100 Justini Historiarum liber tertius et quartus
- 300 Senecae Sententiae faciliores
- 120 Terentii Adelphos
- 56 Colloquia difficiliora
- 100 Colloquia faciliora
- 500 Formulae loquendi
- 450 Epigrammata Graeca
 - Fabulae Aesopi, Graece
- 600 Leges Angelicae
 - 1 pack Baxii Elegantiae Rhetoricae ²⁸⁾

Norbertus TEEUWEN, O. E. S. A.

²⁸⁾ *Elegantiae Rhetoricae opera P. F. Nicatii Baxii Augustin. concinnatae. Eiusdem Orationes aliquot et logidia pathetica*, Antverpiae, Hier. Verdussen, 1618. In-8°, 114+ [6] blz.